

Türkiye'nin Bölge Planlama Deneyimleri

Doç. Dr.,
Gazi Üniversitesi
Mühendislik Mimarlık
Fakültesi Şehir ve
Bölge Planlama Bölümü
Başkan Yardımcısı

Feral EKE

Toplumun belli amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli olan araçların saptanma eylemi plan kavramını ortaya çıkarmıştır. Plan var olan durumlardan ulaşılmak istenilen durumlara erişmeye yardım eden, gelecekle ilgili belirsizlik ve riskleri tanımak ve gidermek için yapılan bir faaliyettir.

Planlama düşüncesi sanayi devriminin beraberinde getirdiği yeni teknolojilerin ve yarattığı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi gelişmenin ürünüdür. Türkiye plan uygulamasına uzak bir ülke değildir. Dünya ülkeleri arasında dağılan Sovyetler Birliği dışında plan uygulayan ikinci ülke Türkiye'dir. Türkiye'de planlamaya verilen önem cumhuriyetin kurulması ile başlamıştır. 1930'ların sanayi planları, 1935 yılında Doğu Anadolu için hazırlanan kalkınma planı, 1940 yılında Zonguldak için hazırlanan bölge planı, 1957 yılında OECD destekli köyçeğiz planı gibi girişimler bu türden ilk çabalardır. Türkiye'de planlı kalkınma amacıyla beş yıllık dilimler halinde ulusal kalkınma planları hazırlanması 1960 devriminden sonra yeni bir atılım olarak 1962'de resmen başlamıştır. Ancak daha 1958 yılında, yeni kurulan İmar ve İskan Bakanlığı'nda bölge planlama dairesinin yer aldığı ve çeşitli bölgesel çalışmalar başlatıldığı görülmektedir. Böylece hiyerarşik bir planlama düzeninde kalkınma planlarından sonra gelecek olan bölge planlamasının ülkemizde daha önceden başlatılması dikkat çekicidir.

Yapılan çalışmaların amacı, kapsamı ve yöntemi ne olursa olsun, üzerinde durulması gereken

husus, İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde bir bölge planlama biriminin yaratılmasıdır. Dünyada çok fazla uygulama bulamamış, ülkemizde ise hiç uygulanmamış yepyeni bir disiplin olan bölge planlamasının kentsel gelişmeyi yönlendirmek üzere kurulması, bir bakanlığın önemli ve vazgeçilmez bir faaliyeti olarak görülmesi çok takdir edilecek bir ileri görüşlülük örneğidir. Mesleğini seven ve çalıştığı disiplin alanındaki son gelişmeleri takip eden bir avuç aydın plancının siyasi otoriteleri ikna ederek bölge planlamasını ülkemizde kurumsallaştırdıkları görülmektedir. Bugün sokaktaki adamın bile kolaylıkla sıraladığı çözüm önerilerini yasalarımıza ve kurumsallaşma sürecine yansıtamadığımız düşünülürse 1958'deki başarı daha da önemsenmelidir.

Planlı kalkınma kavramının kabul edilerek yaygınlaşmasından beri kullanılan araçlardan biri bölge planlama olmuştur. Bölge planlama ulusal kalkınma politikalarının yerel gereksinmelere yanıt vermesi, yerel eylemlere dönüştürülmesi işlevini üstlenmiştir.

Bölge planlama kısaca toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik problemlerinin coğrafi bir ifadesi olarak tanımlanabilir. Bölge planlama geleneksel olarak; bilimsel bir disiplin, bir yönetim tekniği ve üst düzey stratejiler çerçevesinde dengeli bir gelişme ve mekan düzenlemesini amaçlayan, kapsamlı ve çok sektörlü bir politika olarak da tarif edilmektedir (Doğan, 1997).

Bölge planlama; demokratik, kapsamlı, işlevsel ve uzun vadeli olma özelliklerini taşır. Amaçları:

- *Bölgelerin dengeli sosyo-ekonomik gelişmesini sağlamak*

- Yaşam kalitesini yükseltmek

- Doğal kaynakların ve toprağın rasyonel kullanımını, çevrenin korunmasını sağlamak olarak belirlenmiştir (Avrupa Konseyi, 1983)

Ülkemizde bölge planlama şöyle tanımlanmaktadır:

"Bölge planları, mekan ve mekan sistemlerinin bölge ve bölge sistemlerini planlar. Kalkınma planının fiziksel boyutunu sağlaması yanı sıra yatırımların dağılımına önderlik yapar, kalkınma planı ile kentsel ve öteki yerel planlar arasında ilişki kurar. Bölge planlarının temelindeki amaç; ulusal kaynakların maksimum ekonomik ve toplumsal yarar verecek biçimde geliştirilmesi ve dağıtılmasıdır. Bölge planlaması, insan etkinliklerinin kentler üstü mekanda sıralanmasının planlamasıdır. Buna bağlı olarak, planlamaya giren öğeleri oluşturan, doğal kaynakların, insan gücünün, özel ve kamusal bütçesinin düzenlenmesidir." (Tunbul, 1991).

Bölge planlamaya ilk örnekler Amerika Birleşik Devletlerinde Tennessee Nehri yağış havzası için 1933 yılında başlatılan ve bölgenin doğal kaynaklarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesini amaçlayan Tennessee Vadisi Projesi (T.V.A.); İtalya'nın ülkenin az gelişmiş güney bölgesini kaldırmak için 1950 yılında başlatılan çok yönlü Mezzogiorno Projesi, Fransa'da Provence, Aşağı Languedoc, Kozsika ve GasKonya bölgeleri için hazırlanan kalkınma çalışmalarıdır (Dinler, 1994).

İmar ve İskan Bakanlığı bölge planlamayı fiziki plan düzenlemesine varmak için başlangıç çerçevesi olarak kabul etmiştir. Diğer bir deyişle bölge planlama daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı'nın tercih ettiği gibi, sosyo-ekonomik ve sektörel bir kalkınma aracı olarak görülmemiş, belli yer seçimi seçeneklerine çerçeve teşkil eden bir imar aracı olarak ele alınmıştır (Tekeli, 1972). İmar ve İskan Bakanlığı'nca ilk hazırlanan bölgesel çalışmalardan biri 1960 yılında O.E.C.D ile başlatılan Doğu Marmara planıdır. İstanbul kentinde yoğunlaşmakta olan kentsel yığılmanın bölgesine yapacağı etkileri ve bölge potansiyellerinin nasıl geliştirilebileceğini saptamak amacıyla yapılan bu çalışma; İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale illerini kapsamaktadır. Plan önerileri İstanbul ağırlıklı bir kalkınmanın özendirilmesi ilkesine dayanmaktadır.

Öneriler şöyle özetlenebilir:

- Bölgede daha sık ve yoğun yerleşme gereklidir.

- İstanbul kentinin gelişmesi Anadolu yakasına yönlendirilmelidir, çünkü İstanbul ekonomisi Anadolu'ya hizmet vermektedir.

- Düzce-İzmir-Adapazarı aksı sanayi sektörünün gelişmesine ayrılmalıdır (Eke, Erol, 1997).

Doğu Marmara bölge çalışmaları daha sonra hazırlanan İstanbul, metropoliten alan nazım plan çalışmaları için veri tabanı oluşturmuş ve getirilen ilkeler planları yönlendirmiştir.

1960'lı yıllardan itibaren Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla Türkiye planlı kalkınma dönemine girmiştir. 1963-1967 yılları arasındaki dönem kapsayan birinci beş yıllık kalkınma planında bölge kalkınması ve planlama, için özel bir bölüm ayrılmıştır. Hedef bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin daha fazla kalkınmasını sağlamaktır. Bu amaçla özel girişim yatırımlarının belli bölgelere yönlendirilmesi için özendirme önlemleri alınması ve ayrıntılı bölge planlarının hazırlanması uygulama araçları olarak önerilmektedir (DPT, 1963). Bu dönemde İmar ve İskan Bakanlığı'nca bölgesel ölçekte yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Bir yandan ülkemiz için uygun bölge planlama model, yöntem ve analiz teknikleri üzerinde çeşitli araştırmalar yürütülmüş, bölge plancısı yetiştirmek üzere yabancı uzman ve kuruluşlarla işbirliği içinde eğitim ve bilgilendirme programları hazırlanmıştır. Ülke düzeyinde iç göçler dengesi, il seviyesinde katma değer farklılaşmasının tespiti, il bazında sanayi envanterleri, plan bölgeleri sınırları ve gelişme merkezleri etki alanları tespit çalışmaları bu aşamada ele alınan projelerden bazılarıdır. Öte yandan farklı özellikleri ile öne çıkan bölgelerde pilot çalışmalar başlatılmıştır.

Bu çerçevede yürütülen bölgesel çalışmalardan biri de 1963 yılında başlatılan Zonguldak projesidir. Zonguldak-Karabük-Ereğli'yi kapsayan plan bir ağır sanayi yatırımı Ereğli demir çelik fabrikasının yaratacağı dinamikleri incelemek ve bu değişimin gerekli kılacağı fiziki mekan düzenlemesini ve alt yapıyı geliştirmek amacını taşımaktadır. Keban projesi, Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli illerini kapsayan ve Keban Barajının bölgeye getireceği fiziksel kısıtlamayı yeni iskan

Bölge planlama kısaca toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik problemlerinin coğrafi bir ifadesi olarak tanımlanabilir.

alanları yaratılarak çözümleyen ve yeni baraj yatırımının bölgede yaratacağı gelişim olanaklarının maksimize edilmesini amaçlayan bir projedir. 1964-1968 yılları arasında yürütülen bu proje birinci beş yıllık kalkınma planında öngörülen bölgelerarası dengesizliklerin gelişme kutupları yaratılarak giderilmesi ilkesini sergilemektedir.

1960'lı yılların başında yürütülen ve Adana, İçel, Hatay illerini kapsayan Çukurova projesi, bir nehir havzası planlaması örneğidir. Bu projenin diğer bir özelliği de o devirde bölge planlama yetkisine sahip çıkan iki kuruluş İmar ve İskan Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı'nca ortaklaşa yerinde kurulan bir birim ile çalışmaların yürütülmesidir. Projenin amacı tarımsal üretimi arttırmak ve ticari yatırımları teşvik etmektir.

1959-1965 yılları arasında İmar ve İskan Bakanlığı'nca FAO ile ele alınan Antalya projesi ise Antalya, Burdur ve Isparta illerini kapsamakta ve bölgenin tarımsal potansiyeli ve turizm olanaklarının geliştirilmesi amacını taşımaktadır. Bu proje daha sonra Dünya Bankası ortaklığı ile hazırlanan, güncel olarak uygulanmakta olan güney batı Antalya turizm gelişme projesinin çerçevesini oluşturmuştur. Bu tekil projeler çok fazla uygulama imkanı bulamamıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile başlayan planlı kalkınma döneminde bölge planları kalkınmaya ilişkin ulusal politikaların uygulama araçları olarak görülmüş ve bölgesel gelişme politikaları her kalkınma planında ele alınmıştır.

Bölge planlamaya yüklenen farklı anlam ve amaçlar, İmar ve İskan Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı arasında görev paylaşımında giderek bir sürtülmeye neden olmuştur.

1968-1972 yıllarını kapsayan dönem için hazırlanan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planında yine bölge planlama başlığı vardır. Ancak kırsal alandan kentlere yönelik yoğun göç, tarımda modernleşme-kentleşme-sanayileşme ilkesinin temel alınmasına neden olmuştur. Bu planda bölge gelişme merkezleri ve kalkınma kutuplarını oluşturma görüşü hakimdir ve yatırımları yönlendirmek amacıyla öncelik tespitleri yapılarak başlangıçta 23 il geri kalmış bölge olarak saptanmıştır (Erol, 1997).

İmar ve İskan Bakanlığı'nın bu dönemde yeni bölgesel projeler başlatması engellenmiş, Bakanlık daha önce ülke genelinde yaptığı araştırma, envanter ve saptamaları derleme ve yayınlama yoluna gitmiştir. Böylece ülke aşağıdaki çizelgelerde belirtildiği gibi 8 bölgeye ve 15 alt bölgeye ayrılmış, bölge sınırları etki alanları, öncelikle ele alınacak gelişme merkezleri hedef ve nitelikleri belirlenmiştir.

8 bölge için yapılan envanter çalışmalarını içeren kitaplar ortak bir çerçevede hazırlanmıştır.

- 1) Bölgenin ülke içindeki yeri
- 2) Bölgenin özellikler
 - a) Fiziksel özellikleri (konum, morfoloji, deprem, iklim)
 - b) Yerleşme özellikleri (genel yerleşme deseni, kentsel merkezler kademelenmesi, etki alanları)
 - c) Nüfus özellikleri (nüfus, göç, işgücü)
 - d) Sosyal yapı (okur yazarlık)
 - e) Ekonomik yapı (kaynaklar, katma değer)
- 3) Sektör incelemeleri
 - a) Kaynak sektörleri (tarım, madencilik)

Tablo 1: İmar Ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi Tarafından Yapılan Bölge Ayrarımları

Bölgeler	Alt Bölgeler	Etki Alanındaki İller
1. Marmara	1. Doğu Marmara	İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Bilecik
	2. Trakya	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ
	3. Güneybatı Marmara	Çanakkale, Balıkesir
2. Batı Karadeniz	---	Zonguldak, Bolu, Kastamonu
3. Doğu Karadeniz	1. Samsun	Samsun, Sinop, Ordu, Amasya, Tokat
	2. Trabzon	Trabzon, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
4. Ege	---	Manisa, Uşak, Denizli, Aydın, Muğla
5. Antalya	---	Antalya, Isparta, Burdur
6. Çukurova	---	Adana, İçel, Hatay
7. Orta Anadolu	1. Ankara	Ankara, Çankırı, Çorum, Kırşehir, Yozgat
	2. Eskişehir	Eskişehir, Kütahya, Afyon
	3. Kayseri	Kayseri, Nevşehir, Niğde
	4. Konya	Konya
	5. Sivas	Sivas
8. Doğu Anadolu	1. Erzurum	Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı
	2. Elazığ	Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl, Muş
	3. Gaziantep	Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa
	4. Diyarbakır	Diyarbakır, Mardin, Siirt
	5. Van	Van, Bitlis, Hakkari

- b) İmalat sanayi
- c) İnşaat
- d) Turizm
- 4) Altyapı
 - a) Ulaşım
 - b) Elektrik enerjisi
 - c) Su kaynakları
- 5) Sosyal donatı
 - a) Sağlık
 - b) Eğitim
 - c) Konut
- 6) Beklenen gelişmeler
 - a) Tahminler
 - b) Sektörde beklenen gelişmeler, sorunlar
- 7) Bölge yerleşme düzeni teklifleri

Teklif ve Tavsiyeler

Yayınlardaki bölgesel verilere dayanılarak kalkınma planı ile önerilen nüfusun ülke düzeyinde dengeli dağılımını ve potansiyel görülen merkezlerde kaynakların yoğunlaştırılması ilkesi uyarınca, Bakanlık kentsel kademelenme çalışmaları yaparak 24 bölge gelişme merkezi belirlemiştir.

Bölge planlama kavramının giderek kalkınma planlarında önceliğini kaybetmesi ve devlet planlamanın telkinleri ile İmar ve İskan Bakanlığı çalışmalarını fiziksel boyuta indirgemiş ve yeni görevini gelişme merkezleri alt bölge için gelişme şemaları üretmek, metropoliten merkezler için nazım plan hazırlamak olarak belirlemiştir.

Bu dönem sonunda, İmar ve İskan Bakanlığı'nca tamamlanmış çalışmalar aşağıdaki yayınlarda veya raporlarda toplanmıştır.

- Ankara ili rekreasyon planlaması
- Ankara ili programlaması
- Nevşehir ili turizm planlaması
- Çankırı ili ve meslekleri

- Konya ili sosyo ekonomik durumu
- Sivas ili gelişme imkanları
- Kastamonu ili
- Rize ili araştırması
- Trabzon ili araştırması
- Muğla ili araştırması

Bu çalışmalar uygulanmamakla birlikte birçok yeni çalışmaya temel teşkil etmiş, kent bütünü nazım plan hazırlıkları ve çevre düzeni imar planlarını yönlendirmiştir.

Her ne kadar 2. Beş Yıllık Kalkınma planları geri kalmış bölgeler içinde kalkınma kutupları yaratılmasını benimsemişse de bu politikanın hedef, içerik ve araçları plan ve uygulama programlarında yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır. Hatta 1972 yılı uygulama programında bölge planlama bölümüne yer verilmeyerek bu politikaların değiştiğinin ilk işaretleri verilmiştir (DPT.1967).

Bölgesel çalışmaların gündemdeki yerini kaybetmeye başlaması, 3. Beş yıllık planda daha da belirginleşmiştir. 1973-1977 arası bu dönemde bölgesel kalkınmanın ekonomik verimlilikten özveride bulunmayı gerektirdiği görüşü hakim olmuştur. Bu ise ülke bütününe hiç de üstlenmeyen bir sonuçtur. Böylece tüm bölgeleri kapsayan bölge planları yerine kalkınmada öncelikli bazı yörelerin desteklenmesi tercih edilmiştir (DPT. 1973).

Bu yeni politikaların tanımları, kapsamaları farklıdır. Bunlar kalkınmada öncelikli yöre ve il planlaması kavramlarıdır. Ancak bu yeni anlayışın bölgesel kalkınmaya katkısı kısıtlı kalmış, sadece DPT içinde bir kurumsallaşmaya yol açmış, kalkınmada öncelikli yöreler dairesi (KÖYD) kurulmuştur. Bu dönemde artık İmar ve İskan Bakanlığı bölge planlama faaliyetlerini durdurmuş, bu disiplinindeki birikimi ve topladığı verileri büyük kentler ve çevresini planlamakta olan metropoliten, nazım plan bürolarına aktarmıştır.

Bölgesel çalışmaların gündemdeki yerini kaybetmeye başlaması, 3. Beş yıllık planda daha da belirginleşmiştir.

Tablo 2: İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi Tarafından Tanımlanan Bölge Merkezleri

Grubu	İller
Gelişmiş Büyük Kentler	İstanbul, Ankara, İzmir, Adana
Gelişmekte Olan Kentler	Eskişehir, Konya, Gaziantep
Geliştirilecek Kentler	Antalya, Zonguldak, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Trabzon, Van
Büyükşehir Haline Getirilecek Kentler	Elazığ, Samsun

Bu dönemde kıyılarda ve kentsel yerleşmelerin çevresindeki kırsal alanlarda giderek artan, konut, turizm ve sanayi sektörü talepleri, Bakanlığı bu alanları düzenleyici fiziki planlar hazırlamaya yönlendirmiştir. 1972 yılında 6785 sayılı yasaya eklenen ek 7 ve ek 8 maddelerle bölge planlama dairesine bölge planlama disiplini ile ilgili olmayan yeni görevler verilmiştir. Bu görev belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan plansız alanlarda gelişme taleplerine "ön izin" verilmesi ve mevzii plan onaylamasıdır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma planı, piyasa ekonomisinin geliştirilmesine olanak sağlamak amaçlı bir mekansal sistemin yaratılması için kentsel yerleşme merkezlerinin işlevsel kademelenmesi amacını sergilemektedir. Bu dönemde yatırımlarda geri kalmış bölgelere ağırlık verildiği izlenmektedir. Dönemin kayda değer en önemli başarısı DPT tarafından uzun vadede kullanılacak olan "temel bir çalışmanın yerleşme merkezleri kademelenmesi araştırmasının bitirilmesi"dir (DPT, 1979).

5. Beş Yıllık Kalkınma planı, terk edilen bölgesel kalkınma için bölge planları hazırlama yaklaşımını yeniden benimsemiştir (DPT, 1985). Bu plan dönemindeki en önemli gelişme kuşkusuz Güney Doğu Anadolu Projesidir. Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Siirt illerini kapsayan proje, ilkin sulama amaçlı bir çalışma olarak başlamış, giderek yörede gelişebilecek baraj ve sulama yatırımlarının yaratacağı ekonomik, sosyal ve giderek fiziksel düzeydeki değişik ilkeler dikkate alınarak çok sektörlü bir kalkınma projesine dönüştürülmüştür.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Plan dönemi (1990-1994), açıkça ortaya çıkan problemlere kalıcı çözümler arama dönemidir. Metropolitan bölgelerde, alt merkezler yaratarak planlama önceliği verilmesi gerekliliği tartışılmıştır. Tüm ülkedeki orta büyüklükteki kentlerin geliştirilerek desteklenmesi bu çözüm önerileri içindedir. Kalkınmada öncelikli alanlar, Güneydoğu Anadolu projesi gibi çalışmalar devam edecektir. Altıncı plan döneminde, "Konya Ovası ve Orta Anadolu

Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı", "Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ve "Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı" ile Güney Doğu Anadolu Projesi Örneği yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (DPT, 1989).

Beş ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma planları aynı siyasi kadro ve teknik elemanların görev yaptığı dönemlerde hazırlandığı için belli bir süreklilik ve uyum sergilemektedir. 6. Beş yıllık Kalkınma Planında ilk kez Avrupa Topluluğu politikalarının dikkate alınması ilkesi yer almaktadır. 7. Beş Yıllık Kalkınma planında benzer biçimde güncel bir kavram olan "sürdürülebilir kalkınma" anlayışı ve planlamada "kademeli birliktelik" ilkesi vurgulanmaktadır. Bu planda sektörel gelişme ile mekansal analizin bir-

Tablo 3: Devlet Planlama Teşkilatı (KÖYB) tarafından "Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması" Sonuçlarına Göre Fonksiyonel Bölgeler

Bölge merkezleri	Bölge içinde yer alan iller
1. Adana	Adana, İçel, Hatay
2. Ankara	Ankara, Çankırı, Çorum, Kırşehir
3. Bursa	Bursa
4. Diyarbakır	Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Hakkari
5. Elazığ	Elazığ, Tunceli, Bingöl
6. Erzurum	Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı, Muş
7. Eskişehir	Eskişehir, Bilecik, Kütahya
8. Gaziantep	Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa
9. İstanbul	İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Zonguldak, Kastamonu, Bursa
10. İzmir	İzmir, Balıkesir, Manisa, Aydın, Muğla, Antalya, Isparta, Burdur, Afyonkarahisar, Denizli, Uşak
11. Kayseri	Kayseri, Nevşehir, Yozgat
12. Konya	Konya, Niğde
13. Malatya	Malatya
14. Samsun	Samsun, Amasya, Tokat, Sinop, Ordu, Giresun
15. Sivas	Sivas
16. Trabzon	Trabzon, Gümüşhane, Rize, Artvin

Kaynak: T.C. Başbakanlık, DPT., Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı, Türkiye'de yerleşme.

likte oluşturulması yolunda olumlu bir kuramsal açılım vardır. Farklı özellikler taşıyan bölgeler için değişik gelişme profilleri hazırlama amacına uygun olarak bazı bölgeler için temel çalışmalar başlatılmıştır (DPT, 1995).

Bu dönemde Güney Doğu Anadolu (GAP) projesinde başlangıçta öngörülen "çok sektörlü entegre bölgesel kalkınma" anlayışı yerine sürdürülebilir kalkınma ve halk katılım öğelerinin vurgulandığı "sürdürülebilir insani gelişme"yi amaçlayan yeni bir aksiyon planı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur.

Yine bu dönemde, 1998'de 16 ili kapsayan (Ağrı, Şanlıurfa, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzurum, Erzincan, Hakkari, Kars, Ardahan, Iğdır, Malatya, Muş, Tunceli ve Van) Doğu Anadolu Bölgesi projesi yöredeki üniversitelerin (Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas, Yüzcüncü Yıl Üniversiteleri) ortak girişimine hazırlanmıştır. Bu çalışmaya daha sonra Ankara Gazi Üniversitesi katılmıştır. Diğer bir proje ise 1996 yılında DPT tarafından yapılan "illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması" araştırmasına göre 7 bölge içinde 5. sırada kalan doğu Karadeniz Bölgesi için başlatılmıştır. Bu proje Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından üstlenilmiştir. Artvin, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon'u kapsamaktadır.

Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planının hedefleri bir önceki planla uyumludur. Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi hedefi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için sürdürülebilirlik, katılımcılık, Avrupa Birliği ilkelerine uygunluk hedefleriyle desteklenmiştir (DPT, 2001).

İl bazında envanterlerini tamamlaması ve önceki dönemde hazırlanan bölge kalkınma projelerinin "il gelişme planları" ile uygulamaya konması önerilmektedir.

Genel Değerlendirme

Ülkemizde çeşitli dönemlerde hazırlanan uygulanan, veya uygulanamayan bölgesel kalkınma amaçlı çalışmaları irdeleyerek özetlediğimizde çıkan sonuç pek de olumlu değildir. Başarısızlıkların başarılarından daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Bunun başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir.

- Planlı dönemin başlangıcından bu yana bölgesel gelişme politikalarının temel ilkesi bölgelerarası gelir farklılıklarını azaltmak ve bölgelerarası dengenin sağlanması olmuştur. Ancak bölge planlamaya ilişkin tanım, içerik ve öneriler uygulama araçları o denli bir dalgalanma göstermiştir ki gerekli süreklilik ve etkinlik sağlanamamıştır.

- Kalkınma planlarında önerilen uygulama araçları ve mekanizmaları da hiçbir zaman tam olarak kullanılmamıştır.

- Kalkınma planlarının sektörel yapısı bölge planlamasında gerekli olan mekan boyutunun yeterince önem kazanmasını engellemiştir.

- Planlı dönemde kalkınma planları, plan bölgesinin kavramsal tanımı, planlama yöntemleri örgütlenme modelleri ve organizasyon mekanizmalarına yönelik önerileri yeterince açıklık ve kesinlikte içermemiştir. Bir bölge yönetimi, mali olanakları, insan gücü, hizmet sunumu ve banka kredi düzeni boyutlarıyla önerilmemiştir.

- Getirilen çözümler genel düzeyde kalmış, vazgeçilmez ayrıntılar ele alınmamıştır.

Sönsöz

- Her ne kadar son dönemde hazırlanan ve kısmen uygulanan GAP, DAP, DOKAP, projeleri bir gelişme aşaması olarak kabul edilse bile ülke düzeyinde bütüncül bir kalkınma için bölgesel girdi-çıkı analizleriyle irdelenerek ve bölgelerarası bağlantılar dikkate alınarak, ülkenin tüm bölgeleri için planlar hazırlanmalıdır. Tekil bölge projelerinin kendi içlerinde tutarlı ve rasyonel bulunan hedef ve kararları, ülke bütününde bölgelerarası bir çerçevede ele alındığında aynı rasyonelliği taşımayabilecektir.

- Ülkenin bütünlüğü ilkesi göz önünde tutularak, üniter devlet sistemi içinde bölgesel planlamayı ve uygulamayı yürütecek bir örgütlenmeye gidilmelidir. Bölge valilikleri, bölge teknik kurulları ve ekonomik kalkınma ajansları türü birimler uygunlukları irdelenerek ülkemiz yönetim sisteminde yer almalıdır.

- Yerel yönetimler, teknik işgücü, yönetim yapısı ve mali kaynaklar açısından güçlendirilmeli, bölgenin gelişmesinde merkez yönetiminin vazgeçilmez ortağı olarak devreye girmelidir.

Farklı özellikler taşıyan bölgeler için değişik gelişme profilleri hazırlama amacına uygun olarak bazı bölgeler için temel çalışmalar başlatılmıştır.

Kaynaklar

Avrupa Konseyi (1983), The European Regional/Spatial Planning Torremolinós Charter, Strasbourg.

Doğan H.H. (1997) Türkiye'de Ulusal Kalkınma Planlarının Bölge Planlamaya Yaklaşımı, 7. Ulusal Bölge Bilimi Kongresi- İzmir

Dinler, Zeynel, (1994), Bölgesel İktisat, Bursa, Ekin-Kitabevi Yayınları, Yayın:25

DPT., (1963) Kalkınma Planı; Birinci Beş Yıl, (1963-1967), Ankara, DPT. Yayınları

DPT., (1967), Kalkınma Planı: İkinci Beş Yıl (1968-1972): Ankara: DPT. Yayını

DPT., (1973), Yeni Strateji Ve Kalkınma Planı: Üçüncü Beş Yıl (1973-1977), Ankara, DPT. Yayını No: 1272.

DPT., (1979) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Ankara, DPT. Yayını No:1664.

DPT., (1985), Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Ankara, DPT. Yayını No:1974.

DPT., (1989), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Ankara, DPT. Yayını No:2174.

DPT., (1995), VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hedef Ve Stratejileri, (25 Temmuz 1995 Tarihli Resmi Gazete), Ankara Başbakanlık Neşriyat Genel Müdürlüğü.

DPT., (2001), 8. Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara

Erol, Demet, (1997), Kalkınma Planlarının İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmelerine Etkisi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kent Ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalında Basılmamış Doktora Tezi.

Eke F., Erol D. (1997) Türkiye'de Bölge Planlamasının Gelişimi, 7. Ulusal Bölge Bilimi Kongresi - İzmir

Tekeli, İlhan, (1972), Planlama Ve Ülkesel Fiziki Planlama Üzerine, Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.

Tunbul, Mete, (1991), Türkiye'de Bölgesel Planlama Çalışmaları, DPT. Kalkınmada Öncelikli Daire Başkanlığı, Ankara, DPT. Yayınları.